

Задорожна Оксана Володимирівна

магістр

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Задорожная Оксана Владимировна

магістр

Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

Zadorozhna Oksana

Master's Degree of the

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Науковий керівник:

Стоян Світлана Петрівна

доктор філософських наук, доцент

Київський національний університету імені Тараса Шевченка

Научный руководитель:

Стоян Светлана Петровна

доктор философских наук, доцент

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко

Scientific director:

Stoyan Svetlana

Doctor of Philosophy, Associate Professor

Taras Shevchenko National University of Kyiv

ФЕНОМЕН КОЛЕКЦІОНУВАННЯ В КОНТЕКСТІ ВІЗУАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

ФЕНОМЕН КОЛЛЕКЦИОНИРОВАНИЯ В КОНТЕКСТЕ ВИЗУАЛЬНОЙ КУЛЬТУРЫ

PHENOMENON OF COLLECTING IN THE CONTEXT OF VISUAL CULTURE

Анотація. В статті досліджений тісний зв'язок візуальної культури та колекціонування. Робота присвячена проблемі осмислення феномена колекціонування як складової частини соціокультурної діяльності людини. Актуальність теми визначається зростаючим інтересом до проблем інтерпретації специфічного ставлення до дійсності колекціонерів, а також необхідністю формування культурологічної оцінки ролі колекціонування в контексті сучасної культури. Колекціонування та збиральництво стало сьогодні широко розповсюдженим явищем в усьому світі. Купуючи річ для колекції, тобто, вступаючи у володіння предметом мистецтва, ми стаємо причетними до соціокультурного феномену, який виникає у давні часи й набуває певної фіксації вже з античності.

Колекціонування старовинних речей – це та сфера, де одна людина або команда музейників, перш за все, збають про збереження предмету успадкованого від минулої епохи.

Число старовинних речей, що належать до тієї чи іншої епохи з плином часу практично не змінюється, але коло любителів і поціновувачів постійно зростає. Природні катаклізми, війни, людський фактор, на жаль, знищують історико-художні артефакти іноді набагато краще, ніж час, однак кількість бажаних придбати цінні речі тільки зростає.

Візуальне мистецтво – живопис, графіка, скульптура регулярно зустрічаємо в стрічці новин, бачимо в репродукціях, воно є відтворюваним, тоді як від першодруку книги з часом зостається лише текст, до того ж текст, який кожне наступне покоління бажає змінити, трансформувати відповідно до вимог суспільства, до власного світобачення, саме тому, антикварна книга, як матеріальний артефакт культури потребує окремого розгляду.

В статті досліджується специфіка колекціонування, культурологічні особливості цього феномену та його роль і місце у сфері культури.

Ключові слова: колекціонування, візуальна культура, артефакт.

Аннотация. В статье исследована тесная связь визуальной культуры и коллекционирования. Работа посвящена проблеме осмысления феномена коллекционирования как составной части социокультурной деятельности человека. Актуальность темы определяется растущим интересом к проблемам интерпретации специфического отношения к действительности коллекционеров, а также необходимостью формирования культурологической оценки роли коллекционирования в контексте современной культуры. Коллекционирование и собирательство стало сегодня широко распространенным явлением во всем мире. Покупая вещь для коллекции, то есть, вступая во владение предметом искусства, мы становимся причастными к социокультурному феномену, который возник в давние времена и приобретает определенную форму уже с античности.

Коллекционирование старинных вещей – это та сфера, где один человек или команда музейщиков, прежде всего, заботятся о сохранении предмета унаследованного от прошлой эпохи.

Число старинных вещей, принадлежащие к той или иной эпохе с течением времени практически не меняется, но круг любителей и ценителей постоянно растет. Природные катаклизмы, войны, человеческий фактор, к сожалению, уничтожают историко-художественные артефакты иногда гораздо лучше, чем время, однако количество желающих приобрести ценные вещи только растет.

Визуальное искусство – живопись, графика, скульптура регулярно встречаем в ленте новостей, видим в репродукциях, оно является воспроизводимым, тогда как от первоисточника книги со временем остается только текст, к тому же текст, каждое следующее поколение желает изменить, трансформировать в соответствии с требованиями общества, поэтому, антикварная книга, как материальный артефакт культуры требует отдельного рассмотрения.

В статье исследуется специфика коллекционирования, культурологические особенности этого феномена и его роль и место в сфере культуры.

Ключевые слова: коллекционирования, визуальная культура, артефакт.

Summary. The close connection between visual culture and collecting were investigated in this article. The work is devoted to the problem of comprehension of the phenomenon of collecting as an integral part of socio-cultural activity of man. The urgency of the topic is determined by the growing interest in the problems of interpreting the specific attitude to the reality of collectors, as well as the need to formulate a cultural evaluation of the role of collectability in the context of modern culture. Collecting and collecting has become a widespread phenomenon around the world today. When buying a thing for a collection, that is, taking ownership of the subject of art, we become involved with the sociocultural phenomenon that arises in ancient times and acquires a certain fixation from antiquity.

The collection of ancient things is one area where one person or a team of museum workers first of all cares about the preservation of an object inherited from the last epoch.

The number of ancient things belonging to one or another era over time is virtually unchanged, but the circle of lovers and connoisseurs is constantly increasing. Natural disasters, wars, human factor, unfortunately destroy historic and artistic artifacts sometimes much better than time, but the number of those who want to buy valuable things is only growing.

Visual art – paintings, graphic arts, sculptures are regularly found in news stories, we see in reproductions, it is reproducible, whereas from the first print of the book, with time, only the text remains, and the text that every next generation wants to change, transform in accordance with the requirements of society, to own worldview, that is why the antique book, as a material artifact of culture, requires separate consideration.

In the article the specifics of collecting, cultural characteristics of this phenomenon and its role and place in the sphere of culture are researched.

Key words: collecting, visual culture, artifact.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Початок наукового дослідження феномену колекціонування було покладено у 1960-і рр. У цей час почали з'являтися перші докладні дослідження життя і діяльності окремих збирачів колекцій і відомих засновників провінційних музеїв. Так, в науковій літературі починає фігурувати тема «Персоналії у вітчизняному музеєзнавстві» (Сахарова Е. [9], Кірсанова Р. [7], Федорова В. [10]). Зараз збільшується число робіт про історію комплектування колекцій провінційних музеїв, колишніх дворянських садіб, публікуються життєписи їх засновників, біографії меценатів і творців найбільш відомих приватних колекцій, які увійшли до складу музейних фондів. Проблемі розвитку му-

зеєзнавчого думки ХХ століття, впливу персоналії на становлення і організацію музейної справи присвячений ряд досліджень О. Фролова [11; 12].

В середині ХХ століття феномен колекціонування зацікавив західноєвропейських та американських дослідників. А вже в 1980-ті, 1990-ті роки з'являються праці С. Стюарт [16], П. Джемерсона [15] та Дж. Кліффорда [14], які здобули значну популярність.

Колекціонування, незважаючи на багатовікову історію практики, з позиції культурології на сьогоднішній день залишається малодослідженим й саме це зумовлює необхідність подальшого системного вивчення феномену колекціонування в контексті європейської культури.

Мета — здійснити культурологічний аналіз феномену колекціонування, дослідити його специфіку, види й дати оцінку сучасного стану явища колекціонування у просторі європейської культури.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Проаналізувати взаємозв'язок між візуальною культурою та феноменом колекціонування. Дослідити основні види колекціонування; визначити культурний контекст колекціонування букністики; проаналізувати специфіку сучасних механізмів купівлі-продажу артефактів у контексті ціни та цінності.

Виклад основного матеріалу. В широкому розумінні візуальна культура — це академічне поле дослідження, що фокусується на зорових образах. Колекціонування, за винятком деяких відносно рідкісних випадків, лежить в площині візуальної культури, адже збираються переважно об'єкти матеріального чи віртуального світу, що так чи інакше мають візуальне вираження. Виникає запитання, невже здоровенний пласт колекціонованих предметів, що належать до часових видів мистецтва — музика, література — це візуальна культура? Парадокс, але так. І цей момент є одним із найголовніших в проясненні самої суті колекціонування.

Розібратися в феномені тісного зв'язку колекціонування і «візуальності» найліпше на прикладі саме мистецтва. Існує відомий майже кожному ще зі шкільної лави традиційний поділ мистецтва.

Види мистецтва за способом втілення художнього образу:

- просторові мистецтва — архітектура, скульптура, живопис, графіка, художня фотографія, декоративно-прикладне мистецтво та дизайн;
- часові мистецтва — музика, література;
- просторово-часові — кіномистецтво, театр, танець, циркове мистецтво.

Ця класифікація перестала бути універсальною, ще до свого народження, оскільки з появою писемності й нотної грамоти мистецтво слова і музика набули графічних зображень. Й навіть у мистецтві слів зображення літер в давні часи набуло самостійного естетичного значення (наприклад мистецтво каліграфії в Східних цивілізаціях).

У кожній із цих трьох груп художньо-творча діяльність може користуватися:

- знаками зображального типу, що передбачають подібність образів з чуттєво сприйманою реальністю (живопис, скульптура, графіка; література, акторське мистецтво);
- знаками незображального типу, що не допускають впізнавання в образах реальних предметів, явищ, дій, і зверненні безпосередньо до асоціативних механізмів сприйняття (архітектурно-прикладні мистецтва, музика, танець)
- знаками змішаного типу, властивими синтетичним формам творчості (синтезу архітектури або декоративно-прикладного мистецтва з мистецт-

вами образотворчими; словесно-музичному — пісенному й акторсько-танцювальному — пантомімічному синтезу).

Саме можливість користуватися знаками зображального типу у будь-якому виді мистецтва забезпечила першість візуальності у збереженні і відтворенні окремого твору мистецтва. А колекціонування, як відомо, в своєму фундаменті має «збереження», «накопичення», «систематизацію».

Виникає так званий «ціннісно-сенсуальний розрив» між твором та артефактом. Якщо точніше, між головною причиною чому цей чи інший предмет із поля «часового» мистецтва став бажаним артефактом для колекціонерів (наприклад вплив на культуру, значимість, художня цінність) та тим, що саме формує його цінність зараз (і тут на перший план виступають саме візуальне втілення). Наприклад «Кентерберійські оповідання» — головне твір Джеффри Чосера, який він написав наприкінці XIV століття середньоанглійською мовою поціновується перш за все мистецьким значенням і тому, що стиль Чосера в подальшому вплинув на становлення англійської літературної мови. Втім, колекційну цінність становить не сам твір, а його матеріальне вираження — книга. Наразі відомо про 15 збережених примірників першодруку. Один із них був проданий в 1998 році з аукціону Christie's за 7,5 млн доларів. Зрозуміло, кожна із 15 книг буде мати свою ціну, адже кожна має свою історію, кожна з моменту створення в 1477 році «прожила» по своєму 541 рік, має свої візуальні особливості. Таким чином впливовість твору Чосера надала додаткової цінності книгам, а книги здатні підвищувати «цінність» (чи в даному випадку доцільніше сказати «значимість») твору.

Подібним чином влаштоване колекціонування всіх літературних, музичних артефактів, а також мерчу і так званої «супутньої» продукції. Цінується твір, однак колекціонуються окремі візуальні втілення твору.

І хоча в цьому випадку, артефакт, що зберігає твір чи певним чином пов'язаний із твором — не є цим твором, а радше чимось окремим (грампластинка Бітлз, не є власне музикою Бітлз), однак цілковито «відірвати» артефакт від твору неможливо. Хоча й трапляються нетипові випадки парадоксально відчутного розриву. Найцінніша кирилична книга — «Ганц Кюхельгартен» В. Алова, (детальніше про неї мова піде в наступному розділі). Сам твір «Ганц Кюхельгартен» зараз відомий лише вузькому колу літературознавців, а на момент свого виходу взагалі зазнав повного краху, був прочитаний всього кількома критиками, оцінений негативно і дуже швидко забутий. Власні сумніви щодо художньої цінності твору і реакція критиків змусила автора викупити майже всі примірники й спалити їх. Однак твір, що ні раніше, ні зараз не здобув широкої популярності, визнання публіки, абсолютно не вплинув на літературний процес чи культуру тим не менше

породив найдорожчу кириличну книгу. Це вкотре підтверджує тезу — артефакт не дорівнює твору. Секрет цінності «Ганца Кюхельгартена» в популярності особистості його творця, що приховувався за псевдонімом В. Алов — Миколи Гоголя і звісно ж, в бібліографічній рідкості.

Цікаво, що не лише перший твір Гоголя може слугувати прикладом «ціннісно-сенсуального розриву», а й останній. Останній — в зворотному напрямку. Другий том «Мертвих душ» один із надзвичайно палко обговорюваних творів. Хоча як і «Ганца Кюхельгартена» його читало лише незначне коло фахівців (не всі рукописи були спалені, збереглася достатня частина, щоб відновити кістяк сюжету. Збережені глави другого тому «Душ» навіть неодноразово видавали). Втім не було створено дійсно цінного книжного артефакту і тому другий том «Мертвих душ» цікавить колекціонерів винятково в рукописах, незважаючи на обговорюваність цього «спаленого» твору.

Таким чином, стає зрозуміло, що «ціннісно-сенсуальний розрив» супроводжує більшість предметів колекціонування пов'язаних з мистецтва. Він здатен проявлятися в більшій чи меншій мірі в залежності від окремого випадку.

Виняток, коли артефакт дорівнює самому твору. Таке співпадіння можливе лише в деяких просто-

рових видах мистецтва (неможливе, наприклад, в фотографії, листівках та інших предметах, що виходять накладом більше 1 примірника).

Тобто, з точки зору «ціннісно-сенсуального розриву» колекціоновані предмети пов'язані з мистецтвом можна поділити на:

- Моноартефакти (артефакт і є єдиною формою існування твору) — картини, скульптури та інше.
- Симбіотичні артефакти (артефакт не є власне твором, він співіснує із твором) — книги, рукописи, музичні записи, записи кінофільмів та ін.; (артефакт є одним із кількох втілень твору) — одна із віддрукованих гравюр, фотографій, листівок, дизайнерських предметів.

Висновки. Отже, стає зрозуміло — колекціонування практично повністю лежить в площині візуальної культури, в незалежності від того вихідний твір належав до просторових, часових чи просторово-часових видів мистецтва чи навіть зовсім не був пов'язаний з мистецтвом.

«Ціннісно-сенсуальний розрив» між твором та артефактом, (якщо точніше, між головною причиною чому тей чи інший предмет із поля «часового» мистецтва став бажаним артефактом для колекціонерів та тим, що саме формує його цінність зараз, супроводжує більшість предметів колекціонування пов'язаних з мистецтва.

Література

1. Банников А. Собиратели и хранители прекрасного: Энциклопедический словарь российских коллекционеров от Петра I до Николая II. 1700–1918 / А. Банников, С. Сапожников. — М.: Центрполиграф, 2007. — 607 с.
2. Барболин М. П., Голядкин Г. Н. Коллекционирование как способ сохранения, воспроизводства и устойчивого развития цивилизации: опыт осмысления и осознания / Вестник Санкт-Петербургского университета МВД России. — 2009. — №1(41). — С. 135–142.
3. Басбейнс Н. (2012). Благородное сумасшествие: библиофилы, библиоманы и вечная страсть к книгам / Библиофильские известия. № 15. м.: Инскрипт. — с. 51–61.
4. Бодрийяр Ж. Маргинальная система: коллекция / Система вещей // Ж. Бодрийяр. — М., 1995. — С. 72–89.
5. Груздов Е. Общие принципы коллекционирования / Е. Груздов [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://nubo.ru/beercap/info/theory.htm>
6. Калугина Т. П.. Художественный музей как феномен культуры. — СПб.: Петрополис, 2001. — С. 42.
7. Кирсанова Р. Путь искусствоведа (к исторической биографии Н. И. Романова) / Искусство. — 1988. — № 2.
8. Платонов Б. О. Основы оціночної діяльності: підручник / Б. О. Платонов. — К.: НАКККіМ, 2013. — С. 227.
9. Сахарова ЕВ. Поленов В. Д. я Поленова Е. Д. Хроника семьи художников. — М., 1964.
10. Федорова В. И. Д. А. Клевец — организатор музейного краеведения в Сибири / Памятники истории и культуры Красноярского края. Вып. 1. Красноярск, 1989.
11. Фролов А. И. Основатели российских музеев. М., 1991.
12. Фролов А. И. Развитие музейной мысли в России XIX — начала XX века: Автореф. дис. М., 1995.
13. Шпитковская Н. О чем говорит мировой рынок искусства / Н. Шпитковская [Электронный ресурс]. — Режим доступа: <http://nardepjournal.com/article/2013/93/07.01.2015>. — Загол. з екрана.
14. James Clifford «On collecting art and culture». — The Visual Culture Reader. — 1998. — p. 94.
15. Jameson, P. The Political Unconscious: Narrative As a Socially Symbolic Act. Cornell University Press, 1981. — p. 62.
16. Stewart, S. On Longing: Narratives of the Miniature, the Gigantic, the Souvenir, the Collection, John Hopkins University Press, 1984.